

АНОТАЦІЯ

Гур'єв В. О. Організаційно-економічний механізм антикризового управління розвитком регіонів України. – Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 07 Управління та адміністрування зі спеціальності 073 Менеджмент. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2025.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню та розробці теоретичних засад, методичного забезпечення, а також множини рекомендації щодо розробки та впровадження організаційно-економічного механізму антикризового управління розвитком регіонів України.

У першому розділі «Концептуальні основи антикризового управління розвитком регіону» уточнено зміст феномену кризи та природи антикризового управління в економічній теорії, розвинуто характеристику розвитку регіону в умовах антикризового управління та визначено теоретичні аспекти побудови механізму антикризового управління на регіональному рівні.

Розглянуто полісемантичність терміна «криза» як діалектичне поєднання загострення протиріч у соціально-економічних системах із можливостями розвитку, що відкриваються внаслідок ефективного антикризового управління. Визначено антикризове управління як сукупність способів, методів, прийомів, шляхів (інструментів), тобто механізм недопущення або пом'якшення наслідків кризових явищ в економіці зокрема та/чи суспільстві країни загалом через механізми реалізації таких компонент: оцінка вразливостей і ризиків, профілактика, готовність, реагування, відновлення.

У дослідженні представлено аналіз багаторівневих компонентів соціально-економічних систем, їх взаємодію та вплив на формування антикризових стратегій. Обґрунтовано необхідність балансу між централізацією і децентралізацією в управлінських рішеннях, зокрема у межах регіонального розвитку. Наведено класифікацію кризових факторів за екзогенними та ендогенними, а також об'єктивними та суб'єктивними аспектами. Виявлено вплив інституційного середовища на суб'єктивізацію управлінських рішень, що визначає роль інклюзивних та екстрактивних інститутів у формуванні криз. Дослідження факторів кризи дозволило виявити їх ключову роль у прогнозуванні та подоланні кризових ситуацій.

Запропоновано методичний підхід до антикризового управління на регіональному рівні, який включає етапи ідентифікації викликів, ризиків і можливостей, розробку ефективних стратегій розвитку та інтеграцію стейкхолдерів. Окреслено архітектуру організаційно-інституційних механізмів антикризового управління, орієнтованих на максимізацію інтегрального потенціалу регіонів та гармонізацію інтересів учасників процесу.

У другому розділі «Аналітичні аспекти антикризового управління розвитком регіонів України» проаналізовано стан територіального розвитку в Україні, визначено вплив світових тенденцій та геополітичної ситуації на розвиток країн регіонів України, проаналізовано рівень кризовості регіонів України.

У дослідженні розглянуто особливості сучасного розвитку регіонів України в умовах глобальних і геополітичних змін. Представлено ключові тенденції, що впливають на економічну активність, соціальну стабільність та інфраструктурний розвиток регіонів. У дослідженні обґрунтовано важливість формування ефективної регіональної політики, яка враховує внутрішні особливості регіонів, а також виклики, пов'язані з економічною

інтеграцією, впровадженням технологічних інновацій та геополітичною нестабільністю.

Аналіз територіального розвитку регіонів України дозволив диференціювати регіони за рівнем економічного розвитку, інвестиційної активності та інноваційного потенціалу. Виявлено, що найбільший внесок у формування ВВП забезпечують Дніпропетровська, Київська, Полтавська області та м. Київ, які характеризуються високим рівнем інвестиційно-інноваційної активності.

Дослідження стану економічного розвитку регіонів дозволило виявити ключові проблеми, пов'язані з наслідками повномасштабного вторгнення, включаючи значні економічні втрати, зниження ділової активності та скорочення кількості бізнес-суб'єктів. Водночас виявлено стійкість економіки регіонів до кризових явищ, яка проявилась у високому рівні адаптації бізнесу до нових умов.

Дослідження показало, що економіка регіонів України продемонструвала стійкість до кризових явищ, яка проявилась у адаптації бізнесу до економічних і політичних реалій. Найвищий потенціал кризової стійкості продемонстрували бізнес-суб'єкти аграрного сектору. Також високий рівень сталості показали такі види економічної діяльності регіонів, як оптова та роздрібна торгівля, фінансова і страхова діяльність, операції з нерухомими майном.

У третьому розділі «Формування організаційно-економічного механізму антикризового управління на регіональному рівні» побудовано механізм інституційного забезпечення сталого розвитку регіонів, удосконалено інструменти державної регіональної політики в умовах реалізації антикризового управління розвитком регіонів України, поглиблено імплементацію інструментів диджиталізації як елементу механізму антикризового управління регіональним розвитком.

Дослідження інституційних механізмів забезпечення сталого розвитку регіонів дозволило обґрунтувати ключові напрями впливу держави на розвиток регіонів, які враховують сучасні виклики та умови. Зокрема, проаналізовано динаміку основних показників виконання місцевих бюджетів: доходи, витрати та міжбюджетні трансферти, що є критично важливими для забезпечення фінансової стабільності на місцевому рівні. Виявлено, що значна частка надходжень до місцевих бюджетів формується за рахунок військового ПДФО, що підкреслює його роль у забезпеченні фінансової стійкості в умовах повномасштабного вторгнення. Це створило нові виклики для фінансового планування та реалізації місцевих програм, змушуючи органи місцевого самоврядування оптимізувати структуру витрат, шукати нові джерела фінансування та адаптувати бюджети до змінних умов.

Виявлено, що стабільні доходи дозволяють територіальним громадам підтримувати ключові соціальні сфери, зокрема освіту, охорону здоров'я та соціальні послуги. Водночас фінансові труднощі визначили необхідність удосконалення механізмів горизонтального вирівнювання та фінансового управління.

У дослідженні докладно проаналізовано інструменти та механізми регіональної політики, зокрема їх переваги та недоліки. Виявлено, що дії місцевої влади можуть охоплювати не лише зміни у наданні адміністративних послуг, а й формування регіональної політики, управління комунальною власністю, розвиток партнерства з бізнесом та впровадження інноваційних стратегій. Обґрунтовано послідовність етапів розробки інноваційної стратегії розвитку регіонів, яка враховує антикризові заходи, а також підкреслено важливість орієнтації на smart-спеціалізацію регіонів.

Практична цінність окремих результатів підтверджуються їх упровадженням у діяльність вітчизняних підприємств, зокрема:

удосконалена послідовність та взаємозв'язки етапів розробки інноваційної стратегії регіону в контексті його розвитку з урахуванням антикризових заходів, що дозволяє здійснювати вибір стратегічного напрямку розвитку регіону залежно від промислової специфіки регіону, а також пріоритетної сфери його smart-спеціалізації використовуються у діяльності Департаменту економічної політики Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 1-52/657 від 09.12.2024).

етапи розробки інноваційної стратегії регіону в контексті його розвитку, які дозволяють здійснювати вибір стратегічного напрямку розвитку регіону та враховують можливість коригування інноваційної стратегії регіону та окремих управлінських рішень щодо напрямку розвитку регіону, критеріїв, строків та процедури контролю реалізації стратегії або в складних кризових ситуаціях – зміни цілей та завдань розвитку регіону на основі інновацій використовуються в діяльності Тернопільської обласної військової адміністрації (довідка № 02-51/10 від 02.01.2025).

розвинутий алгоритм розробки практичних рекомендацій щодо підвищення стійкості прикордонних регіонів України через транскордонне співробітництво в умовах війни, який спрямовано на залучення міжнародної підтримки, зокрема інвестицій, технологій і знань, що дозволяє регіонам ефективно відновлювати економіку, адаптуватися до нових умов та інтегруватися у європейський простір, використовується в діяльності Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України (довідка № 39/6, від 26.09.2024).

Ключові слова: криза, антикризове управління, регіональний розвиток, територіальний розвиток, моніторинг загроз регіонального розвитку, потенціал міжрегіональної кооперації, сталий розвиток регіонів, інноваційна стратегія регіону, транскордонне співробітництво.

ABSTRACT

Huriev V. O. Organizational and Economic Mechanism of Crisis Management in Regional Development of Ukraine. – Qualification scientific work as a manuscript.

The dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 07 Management and Administration in the specialty 073 Management. V. N. Karazin Kharkiv National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2025.

The dissertation is dedicated to the substantiation and development of theoretical foundations, methodological support, as well as a set of recommendations for the development and implementation of the organizational and economic mechanism of crisis management in regional development of Ukraine.

The first chapter “Conceptual foundations of crisis management in regional development” clarifies the content of the phenomenon of crisis and the nature of crisis management in economic theory, develops the characteristics of regional development under crisis management conditions, and defines theoretical aspects of building the crisis management mechanism at the regional level. The polysemy of the term “crisis” is discussed as a dialectical combination of the aggravation of contradictions in socio-economic systems with opportunities for development that arise as a result of effective crisis management. Crisis management is defined as a set of methods, tools, and techniques, i.e., the mechanism of preventing or mitigating the effects of crisis phenomena in the economy and/or society through the implementation of the following components: vulnerability and risk assessment, prevention, preparedness, response, and recovery.

The study presents an analysis of multi-level components of socio-economic systems, their interaction, and influence on the formation of crisis strategies. The need for a balance between centralization and decentralization in

management decisions, particularly within regional development, is substantiated. A classification of crisis factors is provided, categorized as exogenous and endogenous, as well as objective and subjective aspects. The influence of the institutional environment on the subjectivity of management decisions is revealed, which determines the role of inclusive and extractive institutions in crisis formation. The study of crisis factors has allowed identifying their key role in forecasting and overcoming crisis situations.

A methodological approach to crisis management at the regional level is proposed, which includes stages of identifying challenges, risks, and opportunities, developing effective development strategies, and integrating stakeholders. The architecture of organizational and institutional mechanisms of crisis management, oriented towards maximizing the integral potential of regions and harmonizing the interests of process participants, is outlined.

The second chapter “Analytical aspects of crisis management in regional development of Ukraine” analyzes the state of territorial development in Ukraine, determines the impact of global trends and geopolitical situations on the development of the regions of Ukraine, and analyzes the crisis level of regions in Ukraine.

The study discusses the peculiarities of modern regional development in Ukraine under global and geopolitical changes. Key trends affecting economic activity, social stability, and infrastructure development of regions are presented. The importance of forming effective regional policies that consider the internal features of regions, as well as challenges related to economic integration, technological innovation implementation, and geopolitical instability, is substantiated.

The analysis of regional territorial development allowed differentiating regions based on economic development levels, investment activity, and innovation potential. It was found that the largest contribution to GDP formation

is made by Dnipropetrovsk, Kyiv, Poltava regions, and Kyiv city, which are characterized by high levels of investment and innovation activity.

The research into the economic development of regions revealed key problems related to the consequences of the military conflict, including significant economic losses, reduced business activity, and a decrease in the number of business entities. At the same time, the economic resilience of regions to crisis phenomena was identified, manifested in the high adaptation of businesses to new conditions.

The study showed that the economy of regions in Ukraine demonstrated resilience to crisis phenomena, which manifested in the adaptation of businesses to economic and political realities. The highest crisis resilience potential was demonstrated by business entities in the agricultural sector. Additionally, sectors such as wholesale and retail trade, financial and insurance activities, and real estate operations showed high stability.

The third chapter “Formation of organizational and economic mechanism of crisis management at the regional level” builds the mechanism for institutional support of sustainable regional development, improves the tools of state regional policy under crisis management conditions for regional development in Ukraine, and deepens the implementation of digitalization tools as an element of the crisis management mechanism for regional development.

The study of institutional mechanisms for ensuring sustainable regional development substantiated key directions of state influence on regional development, considering contemporary challenges and conditions. In particular, the dynamics of key indicators of local budget execution: revenues, expenditures, and inter-budget transfers, which are critical for ensuring financial stability at the local level, were analyzed. It was found that a significant share of local budget revenues is generated from military income tax (PIT), highlighting its role in ensuring financial stability during armed conflict. This has created new challenges for financial planning and implementation of local programs, forcing

local governments to optimize expenditure structures, search for new sources of financing, and adapt budgets to changing conditions.

Stable revenues allow territorial communities to maintain key social spheres, including education, healthcare, and social services. At the same time, financial difficulties have determined the need to improve horizontal balancing mechanisms and financial management.

The study provides a detailed analysis of the tools and mechanisms of regional policy, highlighting their advantages and disadvantages. It was revealed that the actions of local authorities may cover not only changes in administrative services but also the formation of regional policy, management of communal property, development of partnerships with businesses, and implementation of innovative strategies. The sequence of stages in the development of an innovation strategy for regional development, which takes into account crisis measures, is substantiated, and the importance of focusing on the smart specialization of regions is emphasized.

The practical value of some results is confirmed by their implementation in the activities of domestic enterprises, in particular:

the improved sequence and interrelationships of stages in the development of an innovation strategy for regional development in the context of its development, taking into account crisis measures, which allows for the selection of strategic development directions based on regional industrial specifics and the priority area of smart specialization, is used in the activities of the Department of Economic Policy of the Lviv Regional State Administration (reference No. 1-52/657 dated 09.12.2024);

the stages of developing the innovation strategy for regional development, which consider the possibility of adjusting the innovation strategy and individual management decisions regarding the development direction, criteria, timelines, and control procedures, or changing the goals and tasks in crisis situations based

on innovations, are used in the activities of the Ternopil Regional Military Administration (reference No. 02-51/10 dated 02.01.2025);

the developed algorithm for creating practical recommendations to enhance the resilience of border regions of Ukraine through cross-border cooperation during wartime, aimed at attracting international support, including investments, technologies, and knowledge, allowing regions to effectively recover their economy, adapt to new conditions, and integrate into the European space, is used in the activities of the Transcarpathian Regional Center for Socio-Economic and Humanitarian Research of the National Academy of Sciences of Ukraine (reference No. 39/6, dated 26.09.2024).

Keywords: crisis, crisis management, regional development, territorial development, monitoring regional development threats, interregional cooperation potential, sustainable regional development, innovation strategy for regions, cross-border cooperation.